

Daiva SIMANAVIČIŪTĖ

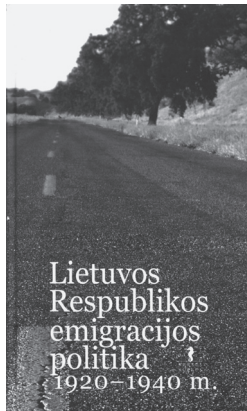
Idėjos ir praktika: Lietuvos migracijos politika istorijos dokumentuose

Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.

(Sudarytoja Vitalija Kasperavičiūtė). Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 296.

Prof. St. Šalkauskis įspėjo Nepriklausomos Lietuvos politikus: „Nesirūpinimas emigracijos reikalais reiškia nenaudingą išmėtimą savo didelio tautinio turto, kuris, gerai sunaudotas, gali ir privalo suvaidinti tautos gyvenime svarbu vaidmenį“.¹

Šiuolaikinė valstybės migracijos politika apibrėžiama ne vien vyriausybės ar valdžios priimtų įstatymų, politinių sprendimų įgyvendinimu, bet ir trečiojo sektoriaus, t. y. nevyriausybių organizacijų (darbininkų profsąjungos, Raudonasis Kryžius, Caritas ir kitos NVO organizacijos) veikla dėl migrantų socialinių, politinių teisių užtikrinimo, lobizmu priimant politinius sprendimus migrantų atžvilgiu, ir pačių migrantų organizacijų pozicija. Kitas svarbus veiksnys formuojant valstybės politiką yra verslo organizacijos, kurios taip pat turi įtakos socialinio gyvenimo taisyklėms dėl darbuotojų atlyginimo ar jų samdymo.

Ekonominė migracija iš Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiu XX a. 2–4 dešimtmečiais buvo skaitlinga, ir valstybės pozicija buvo svarbi sprendžiant šį klausimą. Lietuvių istoriografijoje galima pastebėti tik keletą pozicijų, kuriose analizuojamas arba paliečiamas migracijos

politikos klausimas. Šiame tekste bus aptariama šaltinių publikacija, kuri gali paskatinti platesnius, tarpdisciplininius Lietuvos valstybės migracijos politikos tyrinėjimus. Kaip 1918–1940 metais Lietuvos pareigūnai bei visuomenė sprendė emigracijos problemą? Koks buvo migracijos politikos pasaulinis kontekstas?

Vitalijos Kasperavičiūtės sudaryta dokumentų publikacija pavadinta „Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.“ išleista 2006 metais. Autorė kelia tikslą „pasidomėti, kaip pavyko Lietuvos Respublikai spręsti emigracijos problemas, 1922–1940 metais“; „norima parodyti skirtumus bei pasikeitimus lietuvių emigrantų gyvenime“.²

Europoje kuriant migracijos teisės bei dokumentų institutus, pateikiant elektronines dokumentų versijas bei jų analizes, galima tikėtis, kad Lietuvos valstybės kelių dešimtmečių dokumentų migracijos tema publikacijos kuria nors forma pasieks tyrinėtojus, politikus bei besidominčius migracijos klausimais skaitytojus. Metodiškai būtų patogų, jeigu knygos įvade būtų pateikta bendra tokių valstybės dokumentų bazės analizė. Autorė pasako, kad šie dokumentai labiausiai atspindi to meto valstybės migracijos politiką, tačiau būtų ne mažiau svarbu pristatyti, kaip jie išsiskiria iš kitų Lietuvos Valstybės Centriniam archyve saugomų LR Ministrų Kabineto fondo dokumentų, liečiančių migracijos politikos klausimus.

Vitalija Kasperavičiūtė knygos pradžioje straipsnyje „Emigracija iš Lietuvos 1918–1940“ pristato kontekstą bei problemas, susijusias su emigracija iš Lietuvos. Knygoje publikuojami dokumentai, susiję su valstybės migracijos politika bei viešuoju administravimu. Pateikiama institucijų dokumentacija, įstatymų projektai, raštai, ambasadų bei konsulatų ataskaitos. Dokumentų publikacija suskirstyta į tris skyrius: I) Įstatymų projektai, įstatymai, taisyklės. II) Valdžios įstaigų, reguliuojančių ar prižiūrinčių emigracijos procesus, aktai bei įvairūs dokumentai. III) Draugija užsienio lietuviams remti, kitos organizacijos.

Dokumentų rinkinys yra skirtas tiek mokslininkams, studijuojantiems diasporos ir migracijos istoriją, viešojo administravimo bei teisės specialistams. Šaltiniuose atsispindinti politinių sprendimų istorija, manau, pasitarnautų ir dabartinėje Lietuvos migracijos politikos diskusijų erdvėje.

Vitalijos Kasperavičiūtės surinktoje dokumentų publikacijoje atspindi keletas svarbių Lietuvos valstybės 1918–1940 metų migracijos politikos ypatumų. Pirmiausia galima matyti valstybės poziciją administruojant emigracijos biurų veiklą. Analizuojant do-

kumentus galima pastebėti kaip kito teisinis emigracijos administravimo reglamentavimas, atsižvelgiant į socialinius, politinius bei kultūrinius migrantų sąlygų bei valstybės pozicijos pasikeitimus.

Kita svarbi dokumentų dalis susijusi su pačių pareigūnų pateiktomis ataskaitomis apie bendruomenių gyvenimą išeivijoje, kokios buvo iškilusios problemos, kaip valstybė konkrečiai siekė ir galėjo prisidėti jas sprendžiant. Dokumentuose iškeliamas gan svarbus politinės teorijos klausimas: kiek valstybė pati turi įsipareigoti remiant, organizuojant išeiviją ir kiek pati išeivija esanti pajėgi organizuotis ir remti Lietuvą.

Susipažinus su pateiktais dokumentais, galima matyti ir bendrą pasaulinį migracijos procesą, bei kokios idėjos vyravo sprendžiant šiuos klausimus. Autorė įvade pristato, kad „dokumentai atspindi Lietuvos valstybės politiką emigracijos atžvilgiu“, bet galima teigti, kad šaltiniai atskleidžia platesnį kontekstą: kokių valstybių pavyzdžiais rėmėsi Lietuvos politikai, kaip vertino priimančių šalių valstybių imigracijos politiką. Lietuvos valstybės migracijos politika buvo jauna, kaip ir pati valstybė. Jeigu kitos šalys, kurių pavyzdžiu rėmėsi migracijos klausimus analizuojantys autoriai, emigracijos procesus teisiškai ir politiškai sprendė bei įgyvendino planus jau nuo XIX a. pabaigos, tai Lietuvos atveju reakcija į emigraciją buvo ad hoc ir labiau teoriniame lygmenyje. Tačiau negalima sakyti, kad valstybės politikos šiuo klausimu nebuvo. Ji pradėjo formuotis XX a. 3 dešimtmečio pabaigoje, remiantis Lenkijos, Italijos, Japonijos valstybių pavyzdžiu ir jau 4 dešimtmečio pabaigoje galima matyti, kokius žingsnius valstybė įgyvendino sprendžiant konkrečius klausimus.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje vyravo tautinės valstybės idėjos samprata, todėl nenuostabu, kad remiantis tokiu supratimu buvo formuojama ir migracijos politika. Šio teksto ribos leidžia tik užsiminti, kad

1918–1940 metais iš Lietuvos emigravo ne tik lietuviai. Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m. dokumentų publikacijoje tautinės išėivijos organizavimas nėra pabrėžiamas ar kaip nors išskiriamas, tačiau galima pastebėti, kad kitų tautybių buvę Lietuvos piliečiai taip pat sudarė gausią emigracijos iš Lietuvos bangą. Kun. J. Janilionis 1930 metais raporte iš Pietų Afrikos pažymi, kad gali būti apie 50 000 žydų, emigravusių iš Lietuvos.³ Toffy Adler analizavęs „Lietuvos diasporos – žydų darbininkų organizavimąsi Pietų Afrikoje“ nurodo, kad skaitlingiausia grupė buvo iš Lietuvos.⁴ Mūsų istoriografijoje yra labai mažai analizuota ir integruota kitų tautinių grupių migracijos istorija. Tekstuose apie emigraciją iš Lietuvos kalbama apie lietuvių emigraciją. Lietuvos diasporų istorijos, atspindinčios multikultūrinę Lietuvos praeitį, reikia tikėtis dar ateityje.

Taigi tautinės išėivijos organizavimo idėjos buvo populiarios XIX a. pabaigos ir XX a. pirmosios pusės Europoje. Artimiausi kaimynai lenkai emigracijos strategijos bei uždavinius pradėjo gvildinti jau XIX a. pabaigoje intelektualų sambūryje Lvove. Pasak Mark Wyman, Europos šalių valstybių pozicija buvo gan pragmatiška „remti imigrantų bendruomenes išlaikant jų kultūrą tam, kad jie neasimiliuotųsi, bet būtų atskirti nuo Amerikos visuomenės ir būtų pasiruošę grįžti namo.“ 1929 metais Kazys Pakštas deklaravo išėivijos tikslą: „užtikrinimas tautai daugiau erdvės jos dabartinei ir būsimaui plėtotei, suradimas pagrindo jos būsimaui didybei“.⁶

Emigracijos organizavimas remiantis kolonijų steigimo principu buvo propaguojamas Europos, Japonijos politikų. Tačiau migrantus priimančios šalys keitė valstybės politiką asimiliacinės politikos link būtent tada, kai Lietuvos valstybės politikai ėmėsi kolonijų kūrimo planų t. y. XX a. 3–4 dešimtmečiuose. JAV sugriežtino imigrantų kvotas, įvedė kalbos mokėjimo cenzą bei imigranto priesaiką tapti piliečiu. Brazilija

įvedė kalbos cenzą spaudoje ir mokyklose, pradėjo drausti kurtis izoliuotoms etninėms kolonijoms.⁷

Galima sutikti su istoriko Arūno Antanaičio pastebėjimu, kad Lietuvos spaudoje kolonizacijos tema skelbtuose straipsniuose pabrėžiama organizuotos lietuvių išėivijos nauda tėvynei.⁸ Svarbu būtų pridėti tokį pastebėjimą, kad iki 1918 metų sąlyginai arba 1922 metų faktiškai, kai buvo priimtas pirmasis Išėivystės įstatymas, lietuvių išėivijos organizavimasis buvo pačios išėivijos iniciatyva. Po 1918 metų jau matoma valstybės pozicija dėl savo piliečių: kaip ir kur apgyvendinti, kaip jiems galima padėti, kur rekomenduoti emigruoti, kaip palaikyti ryšius su tomis šalimis, kur emigruoja lietuviai. Tokios strategijos organizuotai apgyvendinti emigrantus žymi keletą valstybės pozicijų: pirma, tai ryšių su savo tautiečiais išlaikymas tautiniais bei ekonominiais sumetimais. Pirmasis, pabrėžtas ir daugelio emigracijos šalių politikų tekstuose, kad svarbu išlaikyti kiekybinį tautos potencialą ir, kad pagerėjus valstybės ekonominiai padėčiai šie migrantai sugrįš.⁹ Kitas svarbesnis klausimas buvo tas, kad emigrantai siuntė gausias lėšas likusiems artimiesiems namo, taip pat investavo Lietuvoje.

Kolonizacijos planai gimė dėl ekonominių emigrantų socialinio, kultūrinio bei ekonominio nepajėgumo. Buvo manoma, kad įsteigus koloniją ir pagerėjus emigrantų gyvenimo sąlygoms, jie galės padėti savo kraštui, todėl svarbu išsaugoti ir jų tautinį susipratimą.

Kolonizacijos planuose numatytu pradinio išėivijos organizavimo etapu – t. y. emigrantų ruošimu kolonizacijai, kelionės organizavimu, žemės pirkimu, apgyvendinimu ir kolonizacijos administravimu, finansinės pagalbos telkimu, kitais organizaciniais reikalais – turėjo rūpintis metropolija. Diasporos auginimo ir ugdymo darbai turėjo tekti valstybei, o juos sėkmingai įvykdžius toles-

nis bendradarbiavimas turėjo tapti abipusis. Valstybės indėlis į kolonijos gyvenimo organizavimą sumažėtų, tačiau švietimo ir kultūros srityje išliktų labai svarbus.¹⁰

Amerikos Lietuvių išeivijos įtaka kuriant Nepriklausomą Lietuvos valstybę buvo labai svarbi. Ryšiai su išeivija buvo palaikomi ir skatinami. 1932 metais įkurta Draugija Užsienio Lietuviams remti. 1935 metais Kaune organizuotas Pasaulio Lietuvių Kongresas, siekiant suburti lietuvių išeiviją bei įtraukti į Lietuvos gyvenimą. Išeivijos organizavimas į Pasaulio lietuvių sąjungą (PLS) atspindi visuomeninės organizacijos įtaką formuojant valstybės migracijos politiką. Galima matyti kelis skirtingus išeivijos organizavimo projektus: XIX a. pabaigoje lenkai vartojo terminą Polonija apibrėžiant išeiviją kaip ketvirtąją Lenkijos provinciją.¹¹ Toks projektas apima ir kolonijų steigimo planus ir aiškų valstybės

administravimą. Kitas projektas – sąmoningas išeivijos susiorganizavimas, dalyvavimas valstybės gyvenime ir užsibrėžtų tikslų įgyvendinimas. PLS vienas iš pagrindinių uždavinių buvo: „jungti viso pasaulio lietuvius tautinės kultūros ir ekonomiais reikalais.“¹² Lietuvių išeivija siekė organizuotis, ir aiškiai apsibrėžė, kokius tikslus sieks įgyvendinti ir kaip galėtų padėti Lietuvai.

Taigi galima matyti įvairius migracijos politikos bei išeivijos susiorganizavimo aspektus, kurie vis dar laukia savų tyrinėtojų. Klausimų analizuojant migracijos procesus daugėja. Galima artėti prie išvados, kad istorinės pamokos nebus užmirštos, ir tai rodo ne tik ši dokumentų publikacija, kuri įsiterpia į gražią lentyną šalia tokių knygų, kurias rengia giliai migracijos politikos tyrinėjimų tradicijas turinčios šalys.

Nuorodos

1. Šalkauskis St., *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*, Kaunas: Sakalas, 1933 m.
2. *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.*, sud. Vitalija Kasperavičiūtė, Vilnius: Versus aureus, 2006 m., p. 31.
3. *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.*, p. 111.
4. Adler Taffy, Lithuania's Diaspora; the Johannesburg Jewish worker's club, 1928-1948, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 6, No.1 (Oct., 1979), p. 70–92.
5. Wyman Mark, *Round trip to America: The immigrants return to Europe, 1880-1930*, Cornell University Press, 1993, p.102.
6. Pšibilskis Bronius Vygantas, Antrosios Lietuvos idėja Kazio Pakšto nepriklausomybės laikotarpio darbuose, *Lietuvos istorijos studijos*, Nr. 7, 1999, p. 11.
7. Dominic A. Pacyga, Polish Diaspora in *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, ed. Melvin Ember, Carol R.Ember and Ian Skoggard, 2005, p. 260.
8. Antanaitis Arūnas, Lietuvių kolonijų kūrimo planai 1918–1940, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, Nr. 2, p. 86.
9. Plačiau apie tai: Mark Wyman, *Round trip to America*: p. 92–98; Adam Walaszek Wychodzczy, Emigrants or Poles? Fears and Hopes about Emigration in Poland 1870–1939. By. Presented at the AEMI 2002 meeting in Stavanger, Norway. www.utvandrerensenter.no/doc/Adam%20Walaszek.PDF [2007 02 24 jungtasi], p. 3; Dominic A. Pacyga, Polish Diaspora p. 255; Paul White, The Japanese in Latin America: On the Uses of Diaspora, *International Journal of population geography*, No. 9, 2003, p. 309–322.
10. Antanaitis Arūnas, Lietuvių kolonijų kūrimo planai 1918–1940, p. 86.
11. Wychodzczy Adam Walaszek, Emigrants or Poles? Fears and Hopes about Emigration in Poland 1870–1939. p. 6.
12. *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920–1940 m.*, p. 237.